

PILGRIM, SPEJARE OCH TIDSVITTNE

Anteckningar om poetisk sprängkraft och politiskt jämnmod
med 1927-10-09 *Isaksson F* som (be)lyssande exempel

av

Mats Parner

*Det är vitt, jag ser det vitt
som ljusets dagg omkring lanternan
Fångstfartyget närmar sig,
stranden ligger dov;
den är tröskeln, bara fotsteget
på vägen in mot ljuset*

*Skymningen som frömjöl över inlandsisen
Ett ljus med handskar av ripdun... ..*

☘☘☘ Det var över korkmattor och trasmattslängder i predikantbostaden vid Kalix lutherska missionshus som Folke Isaksson tog sina första stapplande barnsteg för nära 78 år sedan. Hans föräldrar tillhörde Evangeliska fosterlandsstiftelsen, och sin uppväxtmiljö kom FI långt senare att beskriva som ”kulturskeptisk” om än inte direkt kulturfientlig. Men diktkonsten värderades aldrig särdeles högt i det fromma norrlandshemmet; kring poesi, lyrik och rimsmide stod alltid en besynnerlig doft av asfalt och eter. Allt slikt dylikt tillhörde ju Världsfurstens domäner.

Säkrast då att hålla sig till den mer uppbyggliga litteraturen, den frikyrkligt konventionella och kristligt godkända.

Emellertid blev Isakssons Folke redan i den nedre tonårsåldern en bokläsare av rang och något av vitter allätare. Nils Hydén (*Gula brigadens hjältar*), Zacharias Topelius, Edgar Allan Poe, Franz Kafka och, i nästa etapp, Karin Boye, Stig Dagerman, T S Eliot, Rainer Maria Rilke och flera med dem, mångdubbelt fler, kreerade rollen som husgudar. Till sist belades den vetgirige ensamseglaren ifrån Kalix med läsförbud. Hans fantasiliv betraktades som alltför lättpåverkat, och de eviga lyxkryssningarna i bokfloden riskerade att skada hans ungdomligt rena sinne...

Men som ”laddare III” och sedan (handräknings)biträde vid koktrossen på A8 i Boden fortfor vpl 1302-19-47 Isaksson att läsa böcker och började rent av skriva dikter i skyttegravarna. **Till minnet av Federico García Lorca** kallade han, med berättigad stolthet, sitt opus nummer ett, det första ”riktiga” skaldestycket.

Efter muck (-48) bosatte sig den f d laddaren inte oväntat på studenthem i Uppsala för att med åren bli läroverksadjunkt och modersmåls lärare. Så blev det nu inte: det poetiska vårruset stod honom bi, och med samlingen **Vinterresa** (1951) debuterade Isaksson i en smakfull pamflett à 4,75 kr. Recensionsbetygen fluktuerade mellan AB, a och A, alltså grovt sett mellan vad som i dag kallas VG och MVG. Sitt vinteräventyr följde diktaren upp med nya försöksballonger vart tredje år, och ampla lovord fortsatte att liva hans tillvaro – låt vara att

biktbrodern Lagercrantz med förnamnet Olof dömde ut **Det gröna året** (1954) i ganska fräna ordalag:

”Vad han /F Isaksson/ nu behöver är en jordbävning, som slår de svepande penslarna ur hans hand, en sten som splittrar vattenspegeln och en kniv som skär halsen av näktergalen.”

☒☒☒ Sant är att Folke I:s diktkonst i en alldeles bestämd mening tedde sig gåtfull. Med sin utpräglad visuella talang skrev han finstämda hyllningar till den levande naturen och till vårens lappkast, Roms ladusvalor, barrträdens tunnlar och till skymning och soluppgång ... samtidigt som man förgäves letade efter upplysningar om världens affärer i hans poem. Sällan upptäckte man riktiga människor utanför meditationsrummen eller stenar som hotade att spränga mentor Lagercrantz ”vattenspegel”. Inte heller kände man i FI:s alster någon stank från de fattigas och eländas många komposthögar och sopstationer runtom i världen.

Det gåtfulla bestod i att Isaksson alltsedan gymnasietiden faktiskt var en socialt medveten och politiskt engagerad herre. Redan i skiftet mellan 1940- och 50-tal ingick han, tillsammans med Artur Lundkvist, Karl Vennberg m fl, i det illa tålda ”tredje ståndpunktskoteriet” och skälldes för ”halvkommunist” av kalla krigsvänner i allmänhet och figurer som Hedenius och Tingsten i synnerhet. (Då som nu hörde den sortens bisarra anklagelser till oordningen för dagen.)

Icke desto mindre fanns vattentäta stolpskott mellan Isakssons politiska radikalism å ena sidan och samme mans poetiska romantik å den andra. Han var kort sagt i trängande behov av bättre vapensystem och smartare infallsvinklar. Det visste han innerst inne. Ändå stretade han vidare med sin drömska och estetiskt avancerade lyrik för (huvudsakligen) invärtes bruk.

Dessvärre föreföll det omöjligt att para ihop realisten Folke Isaksson med den mera svärmiske Isakssons Folke. De tu vägrade att bli ett.

Diktutgåvan **Terra magica** (1963) blev något av slut- och på samma gång vändpunkt. I denna poetiska dossier hade skalden investerat blod, svett och tårar och fr a stora förhoppningar, men flertalet kritiker lät sig inte imponeras. I DN vittnade Bengt Holmqvist om sin önskan att värja sig mot ”den mest raffinerade förförelse som en svensk poet har iscensatt på år och dag”.

Som en av Leonard Cohens ”sköna förlorare” tog FI i det uppkomna läget farväl – farväl både till sitt eget och andras diktverk med följande ord:

”Jag kommer inte att söka upp poesin igen, men skulle den våldföra sig på mig ännu en gång, skall jag naturligtvis som god sportsman erkänna dess övermakt.”

Ett kapitel hade avslutats, och nu bar det av ut i stora världen med bemärkta fotografer överst i Folke I:s handbagage. Samman med Lutfi Özkök for han till Warszawa och därefter (1966 och 1968) med Stig T Karlsson till Indien på nådigt uppdrag för Tidningen **Vi**. På nolltid lyckades Isaksson skola om sig från diktkonstnär till långresenär, rapportör, utrikesreferent, Stig-finnare (i minst två bemärkelser) och tidsvittne. I ett senare skede kom han och Stig T att besöka även Folkrepubliken Kina, på nytt med en gedigen fotobok som kontenta, och resmålen tycktes från dag till annan bli alltfler: USA, Egypten, Seychellerna, Mauritius, lappländska malmfält i norr, skånska verkstadsgolv i söder. Djarva satsningar, planmässigt slit, glädjande många vinstlotter men tyvärr inga nya poesignistor under himlavalvet för ex-mästarens del – inte än så länge!

I oktober 1973 anlände Isaksson emellertid till det krigshärjade Vietnam med Jean Hermanson i rollen som legitimerad plåtslagare. Att undrens tid icke var förbi, hade ju vietnameserna klart och tydligt demonstrerat för hela världen både i frihetskampen mot de sydfranska kolonisterna och de nordamerikanska krigsherrarna i nämnd ordning. Nu gjorde fotografen Jean H och (i än högre grad) skriftställaren Folke I samma hisnande upptäckt: ”det skedde fortfarande under på Jorden, den irrande planeten”!

Närmare bestämt såg och insåg de att *just poesin* kommit att bli ett av de effektivaste medlen i det vietnamesiska folkets befrielsekamp! Poesin var helt enkelt en första rangens angelägenhet för såväl ministrar som för kollektivbönder och FNL-soldater. Ja, den var, med Isakssons egna ord, ”en sändare som på låg frekvens tillhandahöll förtröstan”. Att skriva pigromaner och/eller vetenskapliga essäer i träskan, i djunglerna och i bombkratrarna tedde sig, av lätt insedda skäl, alltför vanskligt. I sådana miljöer blev de litterära genrerna andra, låt vara med kvalitetskraven intakta. Av tvingande nödvändigheter gjordes dygder. T ex kunde man stödja notisblocket mot gevärskolven eller mot stridskamratens späda axlar och komponera dikter om sin älskade eller oden till fosterlandets ära.

Legio var de hyllningsdikter som skrevs av fotfolket i befrielsearmén, ity de voro många.

Inte bara politiskt utan även poetiskt blev Vietnam ett memento och en brytpunkt för Isaksson. Det framgick med önskvärd tydlighet inte minst när han talade på ett välbesökt opinionsmöte i ett arrangemang av Karlstad FNL-grupp för drygt 30 år sedan.

☺☺☺ Närheten till det kämpande Vietnam, jovisst, men också en viss Glynne Kihlberg från Österbotten medverkade högst påtagligt till den isakssonska pånyttfödelsen. Kihlberg arbetade som kombinerad slipvarg och truckförare vid SKF i Göteborg, blev intervjuad av Folke i olika sammanhang och avslöjades ögonblickligen som en diktälskare i det yppersta elitskiktet. Utan poesi kunde hon varken leva eller uppleva och definitivt inte stå ut med det enförmiga slitet på SKF:s fabriks- och industriparketter.

Glynnes vittnesmål fungerade som ett andra torrvedsbloss i Isakssons kakelugnar, och nu gavs inte längre någon återvändo; i slutet av 70-talet började han äntligen fila på nya dikter. Det ena gav så småningom det andra, och 1981, efter 18 års ”lyrisk tystnad”, fanns **Tecken och under** till salu i Sveriges alla välsorterade boklådor. Samlingen gick ut i tre upplagor om sammanlagt 6000 exemplar, och såväl det officiösa som det publika gensvaret blev översvallande. Till sist, menade kritikerna, logerade romantikern Folke I och realisten F Isaksson under ett och samma politiskt/poetiska tak.

”Tes, antites och syntes!” mumlade gamle Hegel nerifrån underjorden.

I Aftonbladet framhöll Staffan Söderblom att FI långt om länge ”gjort socialism av sin poesi”.

Varningsljusen blinkar allt intensivare borta vid synranden, inhämtar vi i ”Tecken och under”. Fältrapporterna är illavarslande och ödesdigra. Om detta råder i den sönderslitande oenigheten en gripande enighet. Men ännu finns motvikter och krafter i det fördolda. Vi kan förlita oss på de slumrande energierna och livsprocesserna fjärran händelsernas centrum: på fröet som ”med sin lilla lampa sakta genomtränger tjälen” och på alla blomsterstjälkar som i den svarta tjärnen ”håller stånd mot en bottenlös dy”.

☺☺☺ Själv har jag under decenniernas gång tillägnat mig batterier av viktiga lärdomar med Isaksson i rollen som koncis och hederlig informator. T ex var det han som, 1975-76, tvingade mig till insikt om politikens mål och mening: en socialism värd namnet (och en

socialism värd att kämpa för) måste sist och slutligen vara ”utopisk” i stället för ”vetenskaplig” – naturligtvis inte utopisk i betydelsen ouppnåelig/verklighetsfrämmande men i bemärkelsen anti-leninistisk (eller i vart fall icke-leninistisk), för-vetenskaplig och demokratisk. Varma sandstränder under kyliga stenar och en hel massa ”Zlatan Ibrahimovic” och ”Henke” på simpla bolltransportörers bekostnad!

Folke Isaksson var också den tidsresenär som fäste min uppmärksamhet på tillvarons gråzoner och gråskalor. I stället för ”antingen/eller” finns som regel ett ”både/och”. Alla är vi prosaister och några få poeter, men vilka av oss skriver prosapoem? Kan folk i gemen ö h t klargöra, vad som menas med denna konstart i tiden? Låt mig tvivla. Men på sid. 119f i FI:s **Gnistor under himlavalvet** (FiB:s Lyrikklubb 1983) skingras dimmolnen:

”En prosadikt kan presentera ett fragment av ett enskilt liv, hålla upp en skärva från civilisationens marmorfris eller fånga upp ett av de blad som virvlar mellan himmel och jord. Den kan fixera en förflugen stämning, en skiftning i landskapet eller ett ansikte. Den kan registrera en baktanke eller en vibration i jordskorpan, asparnas sus och vintergatornas brus, det svärfångade eller nästan obeskrivliga. Men den kan också ge ett liv i sammandrag och en utblick över Civilisationerna. Den kan gripa över ett helt och ha något av tingets föremålslighet, en slutlig och avrundad form.

Somliga prosapoem slutar med ett tankstreck eller tre punkter mot oändligheten. Andra har en retorisk vändning, en dramatisk stegring eller en poäng i den sista raden, en avslutning som ibland nästan kan låta som knäppet då man stänger till locket på en dosa.”

Skiftningar i en väv och **Ombord på Skymningsexpressen** (Bonniers 1985 och 1988) heter två av Folke I:s prosapoetiska aktstycken. De är skrivna för att läsas. Där fixeras skiftningarna i landskapet, där registreras vibrationerna i skorpan och där fångas det nära nog obeskrivliga. I de svarta sammetssalongerna glöder det av koppartrådar.

Och det sker fortfarande under på Jorden, den irrande planeten!

Mats Parner

